

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING ZO‘RAVONLIKDAN
JABRLANGAN XOTIN-QIZLAR BILAN ISHLASH FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH: HUQUQIY VA PSIXOLOGIK JIHATLAR**

Boqijonov Bahodir Botir o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20667394>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada profilaktika inspektorlarining tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlar bilan ishlash faoliyatining ma‘muriy-huquqiy, tashkiliy hamda psixologik-taktik xususiyatlari kompleks tahlil qilingan. Oilaviy-maishiy zo‘ravonlik (jismoniy, ruhiy, iqtisodiy va jinsiy) qurbonlarini himoya qilish, ularga "himoya orderi" berish va zo‘ravonning xulq-atvorini nazorat qilish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, jabrlanuvchilar bilan ishlashda ikkilamchi travmatizatsiyaga (secondary trauma) yo‘l qo‘ymaslik taktikasi hamda sohani raqamlashtirish ("E-Ma‘muriy ish", elektron brasletlar va SOS-tugmalar) masalalari ochib berilgan. AQSh, Buyuk Britaniya ("Clare's Law"), Germaniya va Janubiy Koreya politsiyasining oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurashishdagi ilg‘or xorij tajribasi qiyosiy o‘rganilib, O‘zbekiston milliy qonunchiligi hamda huquqni qo‘llash amaliyotini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: xotin-qizlar, oilaviy zo‘ravonlik, profilaktika inspektori, himoya orderi, jabrlanuvchi psixologiyasi, High-tech policing, E-Ma'muriy ish, jamoat xavfsizligi, xorij tajribasi.

Аннотация. В данной научной статье проводится комплексный анализ административно-правовых, организационных и психолого-тактических особенностей деятельности инспекторов профилактики по работе с женщинами, пострадавшими от притеснений и насилия. Освещены механизмы

Contact: 99 826 99 56

защиты жертв семейно-бытового насилия (физического, психологического, экономического и полового), выдачи им «охранного ордера» и контроля за поведением насильника. Также раскрыта тактика недопущения вторичной травматизации (secondary trauma) при работе с потерпевшими и вопросы цифровизации сферы («Е-Административное дело», электронные браслеты и SOS-кнопки). Изучен передовой зарубежный опыт полиции США, Великобритании («Закон Клэр»), Германии и Южной Кореи в борьбе с домашним насилием, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию национального законодательства и правоприменительной практики Узбекистана.

Ключевые слова: женщины, семейно-бытовое насилие, инспектор профилактики, охранный ордер, психология жертвы, High-tech policing, Е-Административное дело, общественная безопасность, зарубежный опыт.

Abstract. This scientific article provides a comprehensive analysis of the administrative-legal, organizational, and psychological-tactical features of the activities of prevention inspectors in working with women victims of harassment and violence. The mechanisms for protecting victims of domestic violence (physical, psychological, economic, and sexual), issuing them a "protection order," and controlling the abuser's behavior are highlighted. The tactics of preventing secondary trauma when working with victims and the digitalization of the field ("E-Administrative Case", electronic bracelets, and SOS buttons) are also revealed. The advanced foreign experience of the police in the USA, the UK ("Clare's Law"), Germany, and South Korea in combating domestic violence was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the national legislation and law enforcement practice of Uzbekistan.

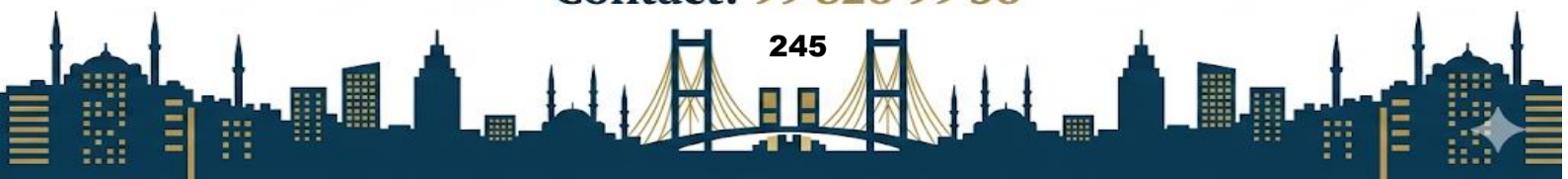
Keywords: women, domestic violence, prevention inspector, protection order, victim psychology, High-tech policing, E-Administrative Case, public safety, foreign experience.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida xotin-qizlar va erkaklar teng huquqliligi kafolatlangan bo'lib, insonning sha'ni va qadr-qimmatiga tajovuz qilish, zo'ravonlikning har qanday shakli qonun bilan taqiqlanadi. So'nggi yillarda qabul qilingan "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonun hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi va Jinoyat kodekslariga kiritilgan (oilaviy-maishiy zo'ravonlik uchun qat'iy javobgarlikni belgilovchi) o'zgartirishlar davlatning ushbu illatga nisbatan "nol toqatlilik" (zero tolerance) siyosatini namoyon qildi.

Oilaviy-maishiy zo'ravonlik azaldan "oilaning ichki ishi" sifatida yashirib kelingan bo'lsa, bugungi kunda bu jamoat xavfsizligiga daxldor bo'lgan, ijtimoiy xavfli qilmish sifatida baholanmoqda. Bu jarayonda ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'linmalari, xususan, hududiy profilaktika inspektorlari hamda xotin-qizlar masalalari bo'yicha inspektorlar eng birinchi aloqa bo'g'ini (First Responders) hisoblanadi. Ularning jabrlanuvchi bilan to'g'ri muloqot o'rnatishi, vaziyatni to'g'ri baholashi va qonuniy chora ko'rishi nafaqat ayolning sog'lig'ini, balki ko'p hollarda uning hayotini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Profilaktika inspektori xotin-qizlar bilan ishlashda zo'ravonlikning nafaqat jismoniy, balki boshqa yashirin shakllarini ham huquqiy baholay olishi zarur:

- **Ruhiiy zo'ravonlik:** Haqorat qilish, qo'rqitish, shaxsni kamsitish, asossiz rashk qilish va ijtimoiy izolyatsiya qilish (tanishlari va qarindoshlari bilan ko'rishishni taqiqlash). Bu jismoniy zo'ravonlikning "debyuti" hisoblanadi.
- **Iqtisodiy zo'ravonlik:** Ayolni ishlashiga ruxsat bermaslik yoxud topgan daromadini tortib olish, zaruriy maishiy ehtiyojlaridan mahrum qilish.

- **Jismoniy va jinsiy zo‘ravonlik:** Kuch ishlatish, do‘pposlash, sog‘liqqa zarar yetkazish hamda ayolning xohishiga qarshi jinsiy aloqaga majburlash.

Jabrlanuvchi psixologiyasi: Zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan ayollar doimiy stress, o‘zini ayblash (Stokgolm sindromi) va qo‘rquv holatida bo‘ladilar. Inspektor jabrlanuvchiga savol berganda, aslo uning o‘zini ayblamaydigan (Victim-blaming qilmaydigan) uslubda harakat qilishi kerak. "Nega o‘zingiz tilingizni tiymadingiz?" yoki "Er-xotinning o‘rtasiga tushgan ahmoq" kabi stereotiplar qonun himoyachisi uchun mutlaqo yot bo‘lishi shart. Inspektorning vazifasi ayolni yarashtirish emas, balki zo‘ravonlikni to‘xtatish va qurbonni xavfsiz joyga ko‘chirishdir (Shelterlarga joylashtirish).

"Himoya orderi" — bu tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchiga davlat himoyasini taqdim etuvchi hamda zo‘ravonga nisbatan qat’iy taqiqlar o‘rnatuvchi yuridik hujjatdir. Profilaktika inspektori ariza yoki xabar tushgan vaqtdan boshlab 24 soat ichida vaziyatni o‘rganib, 30 kun muddatga himoya orderini berishi shart.

Taktik cheklovlar: Himoya orderi orqali profilaktika inspektori zo‘ravonga quyidagi cheklovlarni o‘rnatadi:

1. Zo‘ravonlikni davom ettirishni taqiqlash.
2. Jabrlanuvchi bilan har qanday (jumladan telefon va ijtimoiy tarmoqlar orqali) aloqani taqiqlash.
3. Jabrlanuvchining ish joyiga yoki yashash joyiga yaqinlashishni taqiqlash.
4. Qurol saqlash va olib yurish huquqini cheklash.
5. Zo‘ravonni o‘z hisobidan psixologik korreksiya dasturidan o‘tishga majbur qilish.

Agar zo‘ravon ushbu cheklovlarni buysa, inspektor zudlik bilan unga nisbatan ma'muriy (MJtK 206-1-moddasi) yoki jinoiy javobgarlik (JK 126-1-moddasi) masalasini hal qiladi. Himoya orderining ijrosi ustidan doimiy nazorat qilish profilaktika inspektorining eng nozik va mas'uliyatli vazifasidir.

Oilaviy zo‘ravonlik profilaktikasida zamonaviy raqamli texnologiyalar eng ishonchli nazorat vositasi hisoblanadi:

- **Raqamli Himoya Orderlari va "E-Ma'muriy ish":** Profilaktika inspektori himoya orderini qog‘ozda emas, "E-Ma'muriy ish" tizimida elektron tarzda rasmiylashtiradi. Bu orqali ushbu oila hududdagi barcha patrul xizmati xodimlari va mahalla faollarining elektron nazoratiga (qizil ro‘yxatga) tushadi.
- **SOS tugmalari va Geotrekking:** Xavf darajasi yuqori bo‘lgan ayollarning smartfonlariga IIO navbatchilik qismiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ulangan SOS dasturlari o‘rnatilishi hamda profilaktika inspektori pulti orqali ularning joylashuvini doimiy (roziligi asosida) monitoring qilish tajribasi jinoyatning qurboni bo‘lish xavfini keskin pasaytiradi.

Xotin-qizlarni himoya qilish bo‘yicha rivojlangan davlatlarning politsiya modellari (xorij tajribasi) inson huquqlarini ta'minlashning eng ilg‘or na'munalaridir:

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQSh politsiyasi oilaviy zo‘ravonlikka nisbatan "Mandatory Arrest" (Majburiy qamoqqa olish) qoidasini qo‘llaydi. Agar politsiya ofitseri chaqiruv bo‘yicha borganda ayolning tanasida ozgina bo‘lsa-da qizarish yoki zo‘ravonlik izini ko‘rsa, ayol arz qilmasa yoxud kechirsa ham, ofitser erkakni majburiy tartibda qamoqqa oladi. Zo‘ravonlik holati davlatga qarshi jinoyat hisoblanib, er-xotinni yarashtirish amaliyoti politsiyaga qat’iyan taqiqlangan.
- **Buyuk Britaniya (UK):** Britaniyada "Clare’s Law" (Kler Qonuni) yoxud "Oilaviy zo‘ravonlik haqida ma'lumot berish sxemasi" amal qiladi. Unga ko‘ra, har qanday ayol politsiyaga murojaat qilib, o‘zining yangi turmush o‘rtog‘i (yoki uchrashayotgan yigiti) avvalgi munosabatlarida zo‘ravonlik yoxud qotillik bilan sudlanganmi yoki yo‘qmi degan ma'lumotni rasman olish

huquqiga ega. Politsiya profilaktika maqsadida bu ma'lumotni taqdim etadi. Bundan tashqari, xavf guruhidagi qurbonlarga DASH (Domestic Abuse, Stalking and Honour Risk Identification) so'rovnomasi o'tkazilib, risk darajasi matematik hisoblanadi.

- **Germaniya:** Germaniya politsiyasining oltin qoidasi: "Wer schlägt, der geht" (Kim ursagina, o'sha ketadi). Agar uydagi janjal politsiyaga yetsagina, zo'ravon er o'zining qonuniy uyi bo'lishiga qaramay, kalitlarini politsiyaga topshirib, 14 kunga uydan majburiy chiqarib yuboriladi. Ayol va bolalar emas, balki jinoyatchi o'ziga yashash uchun boshqa joy qidirishga majbur bo'ladi.
- **Janubiy Koreya:** Raqamli politsiya bo'yicha yetakchi hisoblangan Koreyada xavf guruhidagi ayollarga davlat tomonidan bepul "Smart Watch" (Aqlli soat) beriladi. Zo'ravon yaqinlashganda yoxud ayol shok holatiga tushib puls tezlashganda, soat o'z-o'zidan politsiyaga SOS signali va ovozli yozuvni uzatadi. Shuningdek, kiber-zo'ravonlikka (Stalking) qarshi qonunchilik nihoyatda qat'iydir.

Xotin-qizlarni zo'ravonlikdan himoya qilish profilaktika inspektoridan nafaqat huquqiy bilimlarni, balki yuksak empatiya va tezkorlikni talab etadi. Huquqni qo'llash amaliyotini ilg'or xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga Buyuk Britaniyaning "Kler Qonuni" (Clare's Law) analogini kiritish. Fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish (FHDYo) organlarida nikohdan o'tayotgan xotin-qizlarga, agar bo'lajak turmush o'rtog'i muqaddam oilaviy zo'ravonlik, qasddan badanga shikast yetkazish yoki jinsiy jinoyatlar bilan sudlangan bo'lsa, bu haqida rasmiy ravishda oldindan ogohlantirish (informatsiyalangan rozilik) mexanizmini joriy etish.

Ikkinchidan, Himoya orderi talablarini buzgan yoki doimiy ravishda xotin-qizlarga zo'ravonlik qiluvchi shaxslarning harakatini nazorat qilish uchun sud ajrimi

asosida ularga GPS-trekerli elektron brasletlar taqish va ularni "E-Ma'muriy ish" tizimining doimiy onlayn monitoringiga o'tkazish amaliyotini yo'lga qo'yish.

Uchinchidan, Profilaktika inspektorlari hamda xotin-qizlar masalalari bo'yicha inspektorlarni "Trauma-informed policing" (Travmani hisobga oluvchi politsiya yondashuvi) bo'yicha AQSh va Yevropa metodologiyasi asosida maxsus psixologik o'quv-treninglardan o'tkazishni IIV Akademiyasi bazasida joriy etish. Ularga zo'ravonlikni yarashtirish orqali emas, balki qonuniy javobgarlik orqali to'xtatish madaniyatini singdirish.

To'rtinchidan, Xotin-qizlar huquqlarini himoya qilish, oilaviy-maishiy zo'ravonlikka qarshi kurashish hamda profilaktika faoliyatini takomillashtirish yuzasidan olimlar, mustaqil izlanuvchilar va amaliyotchi xodimlar tomonidan olib borilayotgan yuridik va sotsiologik tadqiqotlarni global fan maydoniga integratsiya qilish. Ishlab chiqilgan o'quv-metodik qollanmalar, xorij tajribasi tahlillari va amaliy tavsiyalarni Open Journal Systems (OJS) tarmog'ida hamda Zenodo xalqaro ilmiy repozitoriylarida e'lon qilish. Bundan tashqari, jamoat xavfsizligi va xotin-qizlar daxlsizligiga bag'ishlangan respublika miqyosidagi va xalqaro anjumanlar materiallarini **SCOP.UZ** (Scientific Conference Open Proceedings) kabi zamonaviy milliy platformalarda to'liq indeksatsiya qilish va tadqiqot materiallariga doimiy DOI (Digital Object Identifier) raqamlarini biriktirib borish amaliyotini kengaytirish. Bu orqali O'zbekistondagi gender tengligi va inson huquqlari sohasidagi ijobiy ilmiy izlanishlar xalqaro ilmiy jamiyatga to'laqonli yetkaziladi.

Xulosa qilib aytganda, xotin-qizlarni zo'ravonlikdan himoya qilish — bu farovon va sog'lom jamiyat qurishning poydevoridir. Profilaktika inspektori tomonidan berilgan bitta to'g'ri himoya orderi va o'z vaqtida ko'rilgan qat'iy chora ko'plab ayollarning hayotini inqirozdan, bolalarni esa yetimlikdan asrab qoladi. Qonun ustuvorligi va zamonaviy raqamli monitoring tizimlari bu yolda eng ishonchli tayanch bo'lib xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni. 02.09.2019 yildagi O'RQ-561-son.
3. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. 14.05.2014 yildagi O'RQ-371-son.
4. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
5. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
6. Sherman, L. W., & Berk, R. A. "The Specific Deterrent Effects of Arrest for Domestic Assault". American Sociological Review, 1984.
7. College of Policing. "Domestic Abuse: National Guidelines and Clare's Law (DVDS)". HM Government, London, 2022.
8. Lee, H., & Kim, J. "Smart Interventions in Domestic Violence: Electronic Monitoring and High-Tech Policing in South Korea". Asian Journal of Criminology, 2021.
9. Europol. "Gender-Based Violence and Victim Support Strategies in Law Enforcement". The Hague, 2023.
10. Omelchenko, O. A. "Profilaktika semeyno-bytovogo nasiliya: taktik-psixologicheskiye aspekti". Huquq va xavfsizlik jurnali, 2022.

